

Cuvânt-înainte

Când Michael Hesemann mi-a înmănat, la 11 februarie 2012, un mic fascicul de 20 de documente din Arhiva Vaticanului, nu puteam bănuî ce impact exploziv va produce acest material. Nu puteam bănuî, de asemenea, că istoricul și autorul, originar din Düsseldorf, va întocmi, în cel mai scurt timp, un studiu atât de temeinic și de cuprinzător, așa cum ne este prezentat în această carte.

Ne-am întâlnit pentru prima oară în Willich, cu prilejul unei întruniri la care au luat parte mai mulți academicieni. Eu eram, pe atunci, președintele Consiliului Central al Armenilor din Germania (ZAD). O scurtă privire asupra documentelor a fost, pentru mine, edificatoare: acestea vor dovedi, fără echivoc și din perspectiva Vaticanului, genocidul comis de turci împotriva armenilor – în anul 1915 – și, astfel, vor îndrepta cu fermitate privirea lumii asupra unui întunecat capitol al istoriei, ce părea să fi fost uitat. Dacă aceste documente provenind de la Vatican, o înaltă instanță morală, ar fi publicate, discursul internațional despre genocidul armean ar căpăta o altă dinamică.

Profund impresionat de materialele obținute din *Archivio Segreto Vaticano* (textele în limba franceză au fost traduse, pentru noi, în limba germană de tânăra cercetătoare Susanna Melkonian, originară din Düsseldorf), boardul Consiliului Central al Armenilor din Germania l-a invitat pe Michael Hesemann să prezinte – pentru prima oară în mod oficial – rezultatele investigațiilor sale întreprinse la Vatican, cu prilejul comemorării victimelor genocidului armean, pe 24 aprilie 2013, la Paulskirche din Frankfurt.

Această biserică din Frankfurt a fost sediul primului parlament german ales în mod democratic, Adunarea Națională.

Este considerată, astăzi, pe bună dreptate, un simbol național al libertății și, prin urmare, leagănul democrației din Germania. Acolo, în acel loc încărcat de simboluri, Consiliul Central al Armenilor se întrunește în fiecare an, în aceeași zi și la aceeași oră (24 aprilie, la 19:30), la Adunarea comemorativă a armenilor din Germania, în amintirea victimelor genocidului. Libertate, pace, recunoașterea genocidului din 1915, dreptate pentru victime: acestea sunt imperatiivele ce se reiau, mereu, definind această zi comemorativă.

După discursul său eclatant, tuturor celor prezenți le-a fost clar că Sfântul Scaun a câștigat, prin persoana lui Michael Hesemann, un om de știință sincer și curajos, care va oferi opiniei publice mondiale documente de arhivă, secretizate până acum și care, din perspectiva semnificației lor, sunt deosebit de importante.

În ce privește cartea: în timpul lecturii, constatăm de îndată că autorul a descoperit o metodă, întru totul adecvată, de a reprezenta această perioadă – extrem de complicată și complexă – a istoriei europene. Mai cu seamă pentru cititorii germani, ea va fi nespuse de revelatoare.

Hesemann face numeroase paralele, foarte potrivite, între crimele Junilor Turci și cele ale național-socialiștilor, reconstruind astfel evoluția evenimentelor istorice din Imperiul Otoman și din Germania nazistă, prin comparații faptice.

El descrie asemănarea dintre politica nazistă de a găsi în Est un „spațiu vital” și cea a guvernării Junilor Turci, care, cu aproape 20 de ani înaintea lui Hitler, vorbeau, folosind exact aceeași expresie, despre „spațiul lor vital” și încercau apoi, în chip feroce, să-și împlinească visul. Chiar și numai acest pasaj ar fi de-ajuns pentru a ne dovedi limpede că istoricul german a reușit, la Vatican, să vadă în profunzime evenimentele acelor timpuri. Trasând în mod repetat paralelisme, făcând mereu comparații cu istoria germană, nu mai încapă nicio îndoială asupra profunde implicări a Imperiului German – și, prin urmare, a Germaniei de astăzi, ca urmaș de drept al acestuia – în drama istorică de la 1915.

Pe marginea documentelor obținute din Arhiva secretă papală, opinia publică mondială va lua act, pentru prima oară, de multiplele fațete, necunoscute până acum, ale evenimentelor din 1915 și din anii ce au urmat. Astfel, în această carte vor fi dezvăluite aspecte complet noi legate de genocidul armean. Ele vor fi analizate și reconstituite în mod ilustrativ. Unele concluzii vor trebui reevaluate.

Până astăzi, cercetătorii genocidului armean și-au extras informațiile, în mare parte, din documentele emise de cercurile evanghelice. Acum, Hesemann schimbă tradiția seculară, oferind experților bogate izvoare catolice în legătură cu genocidul împotriva armenilor și a celorlalte etnii din Imperiul Otoman de la acea vreme.

Hesemann apelează, în general, la termenii științifici corecți, ceea ce, pentru istoriografia și publicistica germană contemporană, nu este deloc de la sine înțeles: referitor la problema armenilor, în adevăratul sens al cuvântului, aceștia se raportează mai ales la interpretarea istorică propagandistă, de stat, turcă. Pentru Hesemann, însă, Armenia de Vest nu este o „Anatolie de Est”, la fel cum, pentru el, genocidul armean nu este doar un „masacru”.

Acesta constituie un aspect important, deoarece ștergerea numelor istorice este, desigur, parte a genocidului, respectiv a „patriocidului” armean*: multe nume de localități din Podișul Armeniei sunt atestate, într-adevăr, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de către geologul și exploratorul german prof. Otto Wilhelm Abich (1806-1886); acestea au fost însă înlocuite, din anii 1920, cu nume turcești. Este și cazul denumirii folosite în mod artificial de „Podișul Anatoliei de Est”. În urma genocidului și a patriocidului, armenii erau numiți adesea caucazieni, în pofida faptului că sunt un popor provenit

*Termen folosit de autor, prin derivare paronimică de la substantivul „patricid”, cu sensul de: „uciderea țării”, „răpirea țării” (n.t.).

din Orientul Apropiat, Orientul Mijlociu și Asia Mică. Numai o parte a Armeniei se află în Caucaz. Așadar, se procedează la schimbarea forțată a geografiei, încercând să se dea o nouă denumire poporului. Același lucru se întâmplă din nou, la ora actuală, în Europa cu denumirea vechii patrii a armenilor: sub presiunea masivă a mașinăriei propagandistice a statului turc, se încearcă înlocuirea termenului Armenia de Vest cu o nouă și artificială definiție, și anume „Anatolia de Est”. Din punct de vedere geografic, Anatolia de Est se sfârșește acolo unde începe Armenia de Vest. În urma patriocidului armenilor, circa 16.000 de localități armenesti din Republica Turcia de astăzi au fost redenumite. Vechile nume armenesti, cu o bogată tradiție, au fost pur și simplu turcizate.

Particularitatea cărții lui Michael Hesemann rezidă în aceea că autorul constată o strânsă legătură și o vădită continuitate între evenimentele decenale ale politicii de exterminare colectivă, aparținând Imperiului Otoman, și politica Imperiului German: „Dacă turcii n-ar fi izbutit, cu atâta succes, să treacă genocidul armean sub o adevărată tăcere de mormânt, poate că Hitler n-ar fi cutezat nicicând să repete grozăviile exterminării unui întreg popor, în inima Europei. Și, în cele din urmă, oricât de incomod ar fi acest adevăr pentru noi, germanii, soldații germani au fost martori, complici și tăinuitori ai primului genocid, înainte de a deveni făptași ai celui de-al doilea.” Din perspectiva acestui rol, Hesemann privește Germania de astăzi ca având o evidentă responsabilitate în abordarea genocidului armean.

Din păcate, trebuie să constatăm că politica germană rămâne în urmă, impardonabil, cu privire la recunoașterea genocidului, cât și cu privire la condamnarea negării genocidului, față de alte țări, ca, bunăoară, Elveția, Franța sau Slovacia. Germania a fost un foarte apropiat aliat al Imperiului Otoman – Republica Federală Germania de astăzi trebuie, deci, să-și asume total răspunderea și ar trebui ca măcar acum, după 100 de ani de la genocid, să aibă curajul de a înceta bagatelizarea fenomenului și de a recunoaște în sfârșit, în mod ferm, genocidul comis de turci împotriva armenilor,

din anul 1915, în sensul Convenției Națiunilor Unite referitoare la prevenirea și condamnarea genocidului. Printr-o Rezoluție de recunoaștere, situația s-ar restabili – târziu, dar nu prea târziu. Astfel, celor un milion și jumătate de victime li s-ar acorda onorantul privilegiu al adevărului.

Din fericire, scriitorul Hesemann nu este o prezență solitară în Germania. Wolfgang Gust, istoric, jurnalist și unul dintre cei mai buni cunoscători, din Germania, ai genocidului armean, și-a expus părerea – în anul 2009, la evenimentul organizat în memoria victimelor genocidului armean, în Paulskirche din Frankfurt – în felul următor: „Dumneavoastră, armenii din Germania sau de pretutindeni, nu sunteți niște simpli solicitanți. Sunteți îndreptățiți a ne pretinde să decontăm o datorie istorică și să vă ajutăm. Trăim într-o lume a simbolurilor, ce pot avea, uneori, o influență mai mare decât cuvintele. Un astfel de simbol este Memorialul Holocaustului, situat în centrul Berlinului, în apropierea clădirii Reichstagului. Și dumneavoastră, armenilor, vi s-ar cuveni un astfel de simbol. Trei, cinci sau șapte cruci de piatră – nu oriunde, în provincie, ci în inima Berlinului – ar putea alcătui un asemenea monument. Trei, cinci sau șapte *hacikar* („cruci de piatră”) ar reprezenta o proporție potrivită față de marele Memorial, pentru a-i scăpa pe nenumărații politicieni de teama că am vrea să ne minimalizăm răspunderea pentru Holocaust. Iar aceste pietre nu costă aproape nimic, lucru important în vremuri de restriște. Trei, cinci sau șapte asemenea puternice simboluri armenesti, reprezentând deopotrivă moartea și revenirea la viață, pe platoul aflat chiar în fața Bundestagului și în vecinătatea monumentului Holocaustului – ar fi un semn vizibil de departe. Unui astfel de însemn, Bundestagul nu i s-ar putea opune. (...) Ar fi o rugămintă sculptată în piatră, în numele împăcării cu un popor chinuit și pe cale de dispariție, căruia i-am refuzat ajutorul.”

Un alt locuitor din Düsseldorf, politicianul Bernhard von Grünberg, a luat cuvântul cu un an înaintea lui Hesemann, la 24 aprilie 2012, în Paulskirche din Frankfurt, vorbind despre „(...) adevărul și restabilirea lui pentru toți cei care ar dori, mai

degrabă, să uite și care își croiesc politica după principiul reprimării”. Și a cerut, asemeni lui Hesemann: „Deoarece negarea Holocaustului, în Germania, este pedepsită prin lege, negarea genocidului împotriva armenilor se cuvine de asemenea pedepsită. Aceste probleme n-ar trebui să fie tratate în mod inegal.” O temă precum genocidul trebuie introdusă în școli – susține parlamentarul SPD.

Hesemann știe să prezinte – limpede și inteligibil – complexitatea și continuitatea politicii de exterminare inițiate de turci, acea politică nimicitoare ce durează de zeci de ani, până în ziua de azi. Evenimentele recente din Siria, unde clasa politică a Ankarei joacă un rol activ, au reînviat fantoma genocidului contra armenilor. Aceeași fantomă și-a mai arătat chipul în urmă cu 25 de ani. Pe atunci, frații mai mici – de la răsărit – ai turcilor, azerii, au acționat exact cu aceleași metode, brutale, împotriva armenilor, ca și modelele lor din vest, în anul 1915. În capitala țării, Baku, în orașele Sumgait, Kirovabad, Maraga și alte localități, armenii au fost masacrați ori siliți să se refugieze. Mulți armeni pornesc și astăzi de la premisa – probabil, îndreptățită – că, dacă s-ar ivi o ocazie favorabilă, Turcia ar profita de șansa de a finaliza lucrarea începută în 1915. Genocidul împotriva armenilor este în plină desfășurare, el nu este nicidecum doar o problemă de ordin istoric și îi va urmări, din păcate, pe armeni încă multă vreme.

Hesemann susține următoarea teză: exterminarea armenilor, ca și cea a asirienilor și a grecilor, în timpul Primului Război Mondial și în anii ce au urmat, a fost cea mai mare și mai sângeroasă persecuție din istorie a creștinilor. A fost vorba – scrie autorul – „nu de religie, ci de rasă”. El concludă că, „după genocidul armean, a urmat un al doilea genocid, contra creștinilor sirieni, și apoi un al treilea, împotriva grecilor ortodocși din Imperiul Otoman”.

Nu trebuie uitați, totuși, nici yazidiții și aleviții din Dersim, care au căzut victimă maniilor Junilor Turci și, mai târziu, furiei sângeroase a lui Atatürk și a urmașilor asemănători acestuia. În

timpul genocidului armean, în anii 1915-1923, Dersimul alevit, spre exemplu, era considerat un loc relativ sigur pentru refugiații armeni. Aproximativ 30.000-40.000 de armeni s-au refugiat în acel loc, găsim adăpost în casele localnicilor, cărora le-a fost dat să plătească scump pentru asta: guvernul kemalist turc n-a putut sau n-a vrut să le ierte dersimilor omenia, supunându-i, în anii 1937-1938, unui fatal proces de exterminare. În timpul genocidului contra dersimilor, au fost măcelăriți nemilos și armenii supraviețuitori, chiar dacă aceștia renunțaseră, în mare parte, la credința lor creștină, preluând doctrina religioasă alevită.

Un aspect deosebit de important al studiului lui Hesemann îl constituie abordarea problemei patriei armenice. Ce se întâmplă cu Armenia de Vest? Ce drepturi au supraviețuitorii genocidului și patriocidului?

După genocidul contra armenilor, au urmat etnocidul, adică exterminarea urmelor culturale, și patriocidul, răpirea patriei lor. Patriocidul este o crimă împotriva umanității, una la fel de mare ca și genocidul. Armenii, întocmai ca grecii și asirienii, dar și yazidiții și dersimii au fost victimele ambelor tipuri de crimă. Scopul Turciei otomane și, mai târziu, al celei republicane, a fost să șteargă definitiv prezența istorică, fizică, economică și culturală a armenilor de pe tot cuprinsul Podișului Armeniei și să excludă, astfel, orice tentativă de revenire.

A venit timpul ca politicienii și experții în domeniul dreptului internațional să preschimbe termenul „patriocid” într-o categorie politică și juridică. Genocidul și patriocidul armean nu constituie, în niciun caz, doar o problemă a armenilor. Problema armenescă a fost, de la bun început, mai curând una internațională – a germanilor, francezilor, englezilor, rușilor și a altora. Cu toții au obligația de a vindeca această rană deschisă a comunității mondiale, și cu toate mijloacele posibile – politice și juridice.

Istoricul Michael Hesemann, prin noua sa carte, face un mare pas înainte, în direcția recunoașterii și ispășirii păcatului genocidului împotriva armenilor și a celorlalte popoare, victime ale

ororilor turcești. El îi ajută, astfel, pe nepoții supraviețuitorilor să celebreze – nădăjduim, cât mai curând – victoria rațiunii și a moralității în politică.

Azat Ordukhanyan

Istoric

Președintele Asociației Academice Armene 1860 e.V. (AAV);
din 2009 până în 2014, președintele Consiliului Central
al Armenilor din Germania (ZAD).